

Список використаних джерел

1. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Г. Колб та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жі. – К. : Атіка, 2009. – 312 с.
2. Великий глумачний словник української мови / [упоряд. Т. В. Ковальова]. – Х. : Фоліо, 2005. – 767 с.
3. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тыс. слов. – [изд. 3-е, испр., перераб.]. – М. : Мартин, 2010. – 704 с.
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – [5-те вид., допов.]. – Х. : Право, 2013. – Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
5. Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – [4-те вид., переробл. та доповн.] / за заг. ред. С. С. Яценко. – К. : А.С.К., 2006. – 848 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – [3-те вид., переробл. та доповн.]. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2005. – 1064.
8. Загальна декларація прав людини: прийнята резолюцією ООН від 10 груд. 1948р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
9. Конституція України : зі змінами. – Х. : Право, 2014. – 68 с.

*Горюх О. П.,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри галузевих правових
наук Національного університету «Кись-
Могиланська академія»*

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Серед пріоритетних напрямів наукових досліджень слід виділити формування засад сучасної вітчизняної кримінально-виконавчої політики у сфері звільнення від відбування покарання. Ця політика реалізується переважно через застосування відповідних положень Кримінально-виконавчого кодексу України і потребує узгодження з іншими складовими кримінальної політики у цій сфері – насамперед, кримінально-правовою політикою, а також кримінально-процесуальною та кримінологічною політиками.

У Кримінально-виконавчому кодексі (КВК) України норми про звільнення від відбування покарання зосереджені у главі 23 «Звільнення від відбування покарання» (ст. 152–154) розділу V «Звільнення від відбування покарання. Допомога особам, які звільненні від відбування покарання, контроль і нагляд за ними». Підставами звільнення від відбування покарання у кримінально-правовому сенсі законодавець називає (ст. 152 КВК): 1) Закон України «Про амністію»; 2) акт про помилування; 3) закінчення строків давності виконання обвинувального вироку; 4) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; 5) хвороба; 6) інші підстави, передбачені законом.

Водночас у аналізованому Кодексі певні види звільнення від відбування покарання розміщені і в інших нормах, що регламентують, зокрема, порядок виконання (відбування) певних видів покарань. Так, до інших підстав, передбачених кримінально-виконавчим законом, необхідно віднести види звільнення від окремих видів покарання: 1) звільнення від подальшого відбування покарання у виді *громадських робіт* інвалідів першої або другої групи, осіб, що досягла пенсійного віку, а також жінки, яка стала вагітною (ч. 3 ст. 37, ч. 6, 9 ст. 154 КВК); 2) звільнення від подальшого відбування покарання у виді *виправних робіт* осіб, що досягли пенсійного віку, а також жінки, яка стала вагітною (ч. 6 ст. 42, ч. 9 ст. 154 КВК); 3) заміну невідбутої частини *виправних робіт* штрафом (ч. 2, 3 ст. 46 КВК); 4) звільнення від подальшого відбування покарання у виді *обмеження волі* інвалідів першої або другої групи, осіб, що досягла пенсійного віку (ч. 9 ст. 59, ч. 6 ст. 154, ч. 9 ст. 154 КВК).

Зазначені у попередньому абзаці види звільнення від відбування покарання є доцільними і випробувані судовою практикою. Однак хоча вони і зумовлені не можливістю виконання (відбування) покарання (окрім ч. 2, 3 ст. 46 КВК) щодо особи у зв'язку із зміною її статусу після початку виконання (відбування) покарання, вони прямо не передбачені кримінальним законом як підстави звільнення від відбування покарання. Ці положення кримінально-виконавчого закону маючи спрямованість на забезпечення положень кримінального закону стосовно неможливості застосування певних покарань до певних категорій осіб (ч. 3 ст. 56, ч. 2 ст. 57, ч. 3 ст. 61 КК), не узгоджені з відповідними положеннями розділу XII Загальної частини Кримінального кодексу України «Звільнення від покарання та його відбування».

Вивчення нами судової практики доводить, що внаслідок такої неузгодженості суди часто відмовляють у задоволенні подань про заміну виправних робіт штрафом (ч. 2 ст. 46 КВК), а також про звільнення від відбування покарання у виді громадських чи виправних робіт вагітним жінкам (ч. 3 ст. 37, ч. 6 ст. 42, ч. 9 ст. 154 КВК), оскільки Кримінальним кодексом України не передбачено можливості такої заміни (ст. 82 КК) [1] або звільнення від відбування покарання (ст. 83 КК) [2].

І насправді, заміна невідбутої частини виправних робіт штрафом (ч. 2 ст. 46 КВК), звільнення від подальшого відбування покарання жінки, засудженої до громадських (ч. 3 ст. 37 КВК) чи виправних робіт (ч. 6 ст. 42 КВК), у разі встановлення її вагітності, з часу звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами (ч. 9 ст. 154 КВК), передбачене виключно кримінально-виконавчим законодавством. Матеріальним (кримінальним) законодавством, що є фундаментальним для інших наук кримінального блоку прикладного характеру (зокрема, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального), такі заміна чи звільнення від відбування покарання, на жаль, прямо не передбачені.

У правознавстві, як відомо, є традиційним поділ наук і галузей права на фундаментальні і прикладні. Фундаментальні правові науки завжди первинні, є базисом для своєї групи (сім'ї), оскільки містять такий вихідний логіко-юридичний матеріал, який лежить в основі прикладних. Так, основою наук державознавчого блоку є конституційне право – саме воно відіграє роль фундаментальної науки; для цивільно-правового блоку – цивільне право; для кримінального блоку – кримінальне право. Інші ж науки того чи іншого циклу,

безумовно, маючи елементи фундаментальності, виконують однак функцію прикладних, оскільки покликані забезпечити реалізацію приписів, що розроблені фундаментальними юридичними науками. Таким чином, всередині блока науки перебувають не лише у відношенні координації, а й субординації. В цьому субординаційному відношенні визначальне значення мають науки фундаментального характеру. Звідси слідує, що науки прикладного характеру, використовуючи міждисциплінарні поняття, що в основі своїй розробляються фундаментальними науками, мають виходити з обсягу та змісту понять, що визначаються фундаментальною наукою. Саме тому, кожна з наук кримінального циклу, оперуючи поняттями, що відносяться до класу міждисциплінарних, не може вкладати в них власний зміст та інтерпретувати їх в різний спосіб [3].

Заміна покарання більш м'яким, крім пом'якшення покарання на підставі закону України про амністію чи акту про помилування, може застосовуватися тільки судом у випадках, передбачених Кримінальним кодексом (ч. 1 ст. 74 КК).

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким (ч. 1 ст. 82, ч. 3 ст. 57 КК), звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК) є кримінально-правовими поняттями, що відносяться до класу «наскрізних» та міждисциплінарних. Отже, заміну невідбутої частини виправних робіт штрафом на підставі ч. 2 ст. 46 КВК, а акож звільнення від відбування покарання вагітних жінок, що відбувають покарання у виді громадських чи виправних робіт, на підставі ч. 3 ст. 37, ч. 6 ст. 42, ч. 9 ст. 154 КВК, слід визнати міжгалузевими колізіями. Згідно з розробленими юридичною наукою колізійними принципами ч. 2 ст. 46, ч. 3 ст. 37, ч. 6 ст. 42, ч. 9 ст. 154 КВК не можуть застосовуватися судами [4].

Заміна невідбутої частини виправних робіт штрафом, звільнення від відбування покарання вагітних жінок, що відбувають покарання у виді громадських або виправних робіт є неправильним застосуванням закону про кримінальну відповідальність, що є підставою для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної (п. 4 ч. 1 ст. 409, п. 2 ч. 1 ст. 413 КПК) чи касаційною (п. 2 ч. 1 ст. 438 КПК) інстанціями.

Вважаємо, що ця колізія потребує виправлення шляхом внесення змін насамперед у кримінальне законодавство. Як варіант, пропонуємо перелік основних покарань, встановлених у ст. 82 КК, невідбута частини яких може бути замінена засудженому на більш м'яке, доповнити покаранням у виді виправних робіт, що може бути замінене штрафом [5]. Видається також слушною пропозиція Є. В. Письменського доповнити Кримінальний кодекс України нормою, в якій передбачити можливість звільнення від покарання або відбування його частини у зв'язку з установленням обставин, що унеможливають застосування покарання [6, с. 602]. Однак, на нашу думку, така норма про звільнення від покарання або відбування його частини заслуговує на реалізацію у судовій практиці лише після того, коли законодавець суд з метою забезпечення принципу невідворотності кримінальної відповідальності наділить суд можливістю у разі неможливості застосування до певних категорій осіб певних видів покарань, вирішувати щодо таких осіб спочатку питання про застосування більш м'якого покарання, ніж передбачено рішенням суду. І лише після встановлення неможливості застосування до певних категорій осіб більш м'якого покарання, суд матиме можливість звільнити таких осіб від покарання чи його відбування.

Список використаних джерел

1. Архів Жовтневого районного суду м. Маріуполя : справа № 263/10718/14к; Архів Вінницького міського суду Вінницької області : справа № 127/19987/14-к.
2. Архів Богодухівського районного суду Харківської області : справа № 613/94/15-к.
3. Панов Н. И. Методологические аспекты формирования понятийного аппарата юридической науки / Н. И. Панов // Правоведение. – 2006. – № 4. – С. 18–28.
4. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії [Електронний ресурс] : лист Міністерства юстиції України від 26 груд. 2008 р. № 758-0-2-08-19. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08>.
5. Горюх О. П. Заміна невідбутої частини виправних робіт штрафом: аспект узгодження норм законодавства кримінального блоку / О. П. Горюх // Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 9–10 жовт. 2014 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2014. – С. 409–413.
6. Письменський Є. О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : моногр. / Є. О. Письменський ; наук. ред. д-р юрид. наук, проф. О. О. Дудоров. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. – 728 с.

*Дудоров О. О.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та
правосуддя Запорізького національного
університету*

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Нюанси кримінально-правової кваліфікації, тонкощі кримінально-правової характеристики окремих злочинів, інші проблеми Загальної та Особливої частин кримінального права – усе це значною мірою втрачає сенс, якщо за вчинений злочин не призначається справедливе покарання або якщо призначене покарання не виконується або виконується неналежним чином – без урахування закріплених у ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) принципів законності, справедливості, гуманізму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки тощо. Пов'язані з виконанням покарань проблеми в узагальненому вигляді досить вдало позначені в Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої указом Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012, де зазначається, що існуюча система виконання покарань та попереднього ув'язнення, побудована ще за радянських часів, не відповідає сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства та принципам гуманізму і поваги до прав і свобод людини.

За таких обставин слід усіляко вітати появу монографічного дослідження І. С. Яковець, присвяченого розробленню та обґрунтуванню цілісної теоретичної